

«Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ»

Δύο είναι οι τρόποι με τους οποίους οι Έλληνες συγγραφείς και ρήτορες παρουσιάζουν τις σκέψεις του, οι οποίοι παρουσιάζονται στην 'Ρητορική' του Αριστοτέλη ως «λέξις εἰρομένη» και ως «λέξις κατεστραμμένη» (1409a24κ.ε). Με τους όρους αυτούς έχει υπ' όψη του τα δύο στυλ δομής των προτάσεων, όπου στο μεν πρώτο κυριαρχεί η 'παρατακτική' σύνδεση των προτάσεων και των σκέψεων σε ευθεία γραμμή (λέξις εἰρομένη) μέσω των απαραίτητων συνδετικών λέξεων, ενώ το δεύτερο κυρίαρχο στοιχείο είναι η 'υποτακτική' σύνδεση των σκέψεων και προτάσεων (λέξις κατεστραμμένη) μέσω των αντίστοιχων συνδέσμων.

ΔΥΟ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΣΤΗΝ ΘΕΣΗ ΕΝΟΣ (ἓν διὰ δυοῖν)

Μια χαρακτηριστική σύνθεση λόγου βασισμένη πάνω στην «λέξιν εἰρομένην» είναι η παρουσία δυο ουσιαστικών ενωμένων με παρατακτικούς συνδέσμους. Στην ν.ε. απόδοση πρέπει να παραμείνει στην ερμηνεία ως 'ουσιαστικό', αλλά το λιγότερο σημαντικό να μετατραπεί σε προσδιορισμό ομοιόπτωτο ή ετερόπτωτο.

- ✓ «χρόνῳ καὶ πολιορκίᾳ, Δημ. Παραπρ. 123» = «*μετά από μεγάλο χρονικό διάστημα, και μετά από πολιορκία*», αντί να βάλει μόνο την λέξη «πολιορκία μακρά». Η σωστή ερμηνεία: «*μετά από μια μακρόχρονη πολιορκία*».
- ✓ «ταύτης τοίνυν τῆς οὕτω αἰσχροῦ καὶ περιβοήτου συστάσεως καὶ κακίας, μᾶλλον δὲ...προδοσίας,...Δημ. Περὶ τ. στεφ.297» = «*αυτῆς ἐδῶ της τόσο επονειδιστης και πασίγνωστης συνωμοσίας και δειλίας, ή καλύτερα...προδοσίας*». Έχουμε δύο σχήματα «ἓν διὰ δυοῖν». Στο πρώτο βάζει δυο ουσιαστικά: «*συστάσεως καὶ κακίας*», αντί να πει: «*συστάσεως κακῆς*». Στο δεύτερο βάζει επίσης δυο ουσιαστικά: «*συστάσεως <και>...προδοσίας*», αντί για: «*συστάσεως...προδοτικῆς*». Η σωστή ερμηνεία: «*αυτῆς ἐδῶ της τόσο επονειδιστης και πασίγνωστης δειλῆς συνωμοσίας, ή καλύτερα προδοτικῆς συνωμοσίας*».
- ✓ «καὶ μή...ὑμεῖς τὴν ἄρὰν καὶ τὴν ἐπιπορκίαν οἴκαδ' εἰσενέγκητε, Δημ. Παραπρ. 220» = «*για να μην...φέρεται ἐδῶ (στην Αθήνα) την κατάρρα και την ἀθέτηση του ὅρκου*», αντί να πει: «*..τὴν ἄρὰν τῆς ἐπιπορκίας*» = «*...την κατάρρα της ἀθέτησης του ὅρκου*».

Σε κάποιες περιπτώσεις τα ουσιαστικά δεν είναι 'δύο', αλλά τρία αντί για 'ένα':

- ✓ «ἵνα μή...εἰς χρόνους καὶ πόλεμον καὶ τριβὴν ἐμπέσῃ [Φίλιππος], Δημ. Παραπρ. 77». Αν μεταφράσουμε κατά λέξιν, τότε θα έχουμε την δυσνόητη ν.ε. απόδοση: «*για να μην περιέλθει ο Φίλιππος σε μια κατάσταση πολλοῦ χρόνου και πολέμου και καθυστέρησης*». Η πιο σωστή ν.ε. απόδοση είναι: «*...σε μία κατάσταση πολυετούς πολέμου*».

ΔΥΟ ΡΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΘΕΣΗ ΕΝΟΣ

Σε κάποιες περιπτώσεις κυρίως οι ρήτορες προκειμένου να κάνουν πιο έντονο το περιεχόμενο του λόγου τους σε κάποιο σημείο χρησιμοποιούν δύο ρήματα με συγγενή – αν όχι την ίδια – σημασία. Ο μεταφραστής στην ν.ε. οφείλει να μετατρέψει το ένα εκ των δυο – όποιο ταιριάζει – σε επίρρημα.

- ✓ «οἱ μὲν ἄρχουσι καὶ τυραννοῦσι, Δημ.Φιλιππ. 3,62» = «*αυτοὶ εξουσιάζουν και τυραννοῦν*», αντί να βάλει ένα ρ. κι ένα επίρρημα: «οἱ μὲν ἄρχουσι τυραννικῶς».
- ✓ «...ὅμοιος εἶναι τοῖς ἀλαζονευομένοις καὶ λέγουσιν ὅ,τι ἂν τύχῃσι, Ἰσοκρ. Παναθ. 74» = «*αυτὸς εἶναι ὅμοιος με εκείνους που αποθρασύνονται και λένε ότι τους τύχει*», αντί για ένα ρ. κι ένα επίρρημα: «*..τοῖς ἀλαζονικῶς λέγουσι...*» = «*...ὅμοιος μ' εκείνους που λένε με θράσος...*».
- ✓ «ἀλλὰ τοῦναντιον [οὗτος] συνέκρυψε καὶ συνέπραξε, Δημ. Παραπρ. 248» = «*ὁμῶς αντιθέτως αὐτὸς ἐκρύψε μαζί μ' εκείνον και ἐνήργησε μαζί μ' εκείνον*», αντί: «*κρυφίως συνέπραξε*».

ΜΕΤΟΧΕΣ Ή ΠΑΡΕΝΘΕΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΘΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΩΝ Ή ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΩΝ

Ομοίως για λόγους εντυπωσιασμού οι ρήτορες εκεί που εμείς στην ν.ε. θα βάζαμε ένα επίθετο ή ένα επίρρημα, εκείνοι βάζουν μία μετοχή ή μία δευτερεύουσα πρόταση, για να αυξήσουν την συναισθηματική ένταση του κειμένου. Στη ν.ε. απόδοση η ένθετη μετοχή ή επίθετο πρέπει να ενσωματωθεί στην πρόταση.

- «καὶ εἰσέρχεται Κλεινίας, ὃν σὺ φῆς πολὺ ἐπιδεδωκέναι, ἀληθῆ λέγων, Πλ. Εὐθύδ. 273a» = «και μπαίνει μέσα στο σπίτι ο Κλεινίας, για τον οποίον εσύ ισχυρίζεσαι ότι έχει προοδεύσει πολύ, και έχεις δίκιο», αντί να πει: «... ὃν σὺ φῆς ἀληθῶς πολὺ ἐπιδεδωκέναι» = «για τον οποίον εσύ σωστά ισχυρίζεσαι ότι...»
- «ἔφθητε ποιησάμενοι τὴν εἰρήνην, πρὶν ἐξεργασθῆναι [μέ] τὸν λόγον, σωφρονοῦντες, Ἰσοκρ. Φίλιππ. 7» = «και εσεῖς προλάβετε να συνάψετε μεταξύ σας την ειρήνη, πριν επεξεργασθώ εγώ το όλο θέμα, ενεργώντας εσεῖς σωστά». Προτιμᾷ να βάλει μία μετοχική πρόταση στο τέλος, αντί για ένα επίρρημα στην αρχή: «ὀρθῶς ἔφθητε ποιησάμενοι τὴν εἰρήνην, πρὶν ἐξεργασθῆναι [μέ] τὸν λόγον» = «και εσεῖς πολύ σωστά προλάβετε να συνάψετε...».

ΑΝΤΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΒΑΣΙΣΜΕΝΗ ΣΤΗΝ ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ

Ένα πολύ γνωστό στυλ σύνταξης του λόγου των Ελλήνων συγγραφέων και ρητόρων είναι η ‘αντίθεση’ που παρατηρείται ανάμεσα στις προτάσεις μιας περιόδου. Αυτή η ‘αντίθεση’ τις περισσότερες φορές βασίζεται στην συμμετρία, δηλ. όπως ακριβώς βρίσκεται η ‘θέση’, έτσι βρίσκεται και η ‘άρση’ των απόψεων που εκφράζονται. Η ν.ε. απόδοση πρέπει να διατηρήσει την αντίθεση.

- «παρεῖχον γὰρ σφᾶς αὐτοὺς τοῖς μὲν Ἑλλήσι πιστοὺς, τοῖς δὲ βαρβάροις φοβερούς, Ἰσοκρ. Ἀρεοπ. 51-52» = «αυτοὶ προσέφεραν τους εαυτοὺς τους ως φίλους ἀπέναντι στους Ἑλληνες, ἀλλὰ ως τρομεροὺς ἀπέναντι στους βαρβάρους».
- «φανήσομαι ταῖς μὲν ὀλιγαρχίαις καὶ ταῖς πλεονεξίαις ἐπιτιμῶν, τὰς δ' ἰσότητος καὶ δημοκρατίας ἐπαινῶν, οὐ πάσας, ἀλλὰ τὰς καλῶς καθεστηκυίας, οὐδ' ὥς ἔτυχον, ἀλλὰ δικαίως καὶ λόγον ἐχόντως, Ἰσοκρ. Ἀρεοπ. 60». Ένα πρόβλημα που έχει ο μεταφραστής στο χωρίο αυτό είναι ότι η «ὀλιγαρχία» είναι πολίτευμα, οπότε μπορεί να το αποδώσει έτσι, όμως η «πλεονεξία» δεν είναι. Επειδή όμως συνδέονται με το «καί», πρέπει να ερμηνευθούν ισότιμα, οπότε η «ὀλιγαρχία» πρέπει να αποδοθεί ως ένα ‘πολιτικό ιδιοτελές σύστημα’. = «θα φανῶ ότι τις ολιγαρχίες και τα ιδιοτελῆ πολιτικά συστήματα δεν τα εγκρίνω, ενώ αντιθέτως ότι επαινῶ τα πολιτικά συστήματα που βασίζονται στην ισότητα και στην δημοκρατία, όχι όμως όλα, ἀλλὰ εκείνα που ἔχουν εγκαθιδρυθεῖ με σωστό τρόπο, κι όχι από μία τυχαία συγκυρία, ἀλλὰ από μία λογική αφορμή».
- «τὸ μὲν οὖν ἐπιτιμᾶν ἴσως φῆσαι τις ἂν ῥάδιον καὶ παντὸς εἶναι, τὸ δ' ὑπὲρ τῶν παρόντων ὅ,τι δεῖ πράττειν ἀποφαίνεσθαι, τοῦτ' εἶναι συμβούλου, Δημ., Ὀλυνθ. 1,16». Στην αντιθετική αυτήν σύνταξη βρίσκουμε την συμμετρία όχι μόνο στην ‘θέση’ και τη ακόλουθη ‘άρση’, ἀλλὰ και στην ομοειδή γραμματική και συντακτική μορφολογία:
στο: «τὸ μὲν οὖν ἐπιτιμᾶν» ἀντιτίθεται το «τὸ δ' ὑπὲρ τῶν παρόντων...ἀποφαίνεσθαι»
στο: «ῥάδιο καὶ παντὸς εἶναι» ἀντιστοιχείται το «τοῦτ' εἶναι συμβούλου»
«το να κατηγορεῖ κανείς ἴσως πει κάποιος ότι είναι εύκολο και στην δυνατότητα όλων, όμως το να λέει την γνώμη του για την παρούσα κατάσταση τι πρέπει να γίνει, αυτό είναι στην δυνατότητα εκείνου που συμβουλεύει».
- «δέομαι οὖν ὑμῶν...μὴ μόνον τῶν δημοσίων λητουργιῶν μεμνησθαι, ἀλλὰ τῶν ἰδίων ἐπιτηδευμάτων ἐνθυμεῖσθαι». Η αντίθεση ἐδὼ βασίζεται πάνω στην ‘θέση’ και την ‘άρση’, ἀλλὰ και πάνω στην συμμετρία των δύο μερῶν, όπως προηγουμένως: «και σας παρακαλῶ...να μη θυμάστε μόνο τις δημόσιες δραστηριότητες, ἀλλὰ και τις προσωπικές ενέργειες».

ΧΙΑΣΤΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΒΑΣΙΣΜΕΝΗ ΣΤΗΝ ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ

‘Χιαστό’ λέγεται το σχήμα εκείνο, το οποίο βασίζεται στην συμμετρική τοποθέτηση λέξεων ή συντακτικών όρων στις θέσεις α, β, γ, δ, όπου στις θέσεις α & δ μπαίνουν οι ίδιες λέξεις ή οι ίδιοι συντακτικοί όροι, και στις θέσεις β & γ επίσης ίδιες λέξεις ή συντακτικοί όροι. Το ‘χιαστό’ σχήμα ως εικόνα φαίνεται στην αντιστοίχιση:

$$\begin{array}{cc} \alpha & \beta \\ & \times \\ \gamma & \delta \end{array}$$

Δεν υπάρχει ανάγκη να αποδίδεται στην ν.ε. το ‘χιαστό’, γιατί δεν μπορεί πλέον να αποδώσει τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

- «καλὸν γὰρ τὸ ἄθλον καὶ ἡ ἐλπίς μεγάλη, Πλ. Φαίδ. 114c» = «το ἐπαθλο εἶναι σημαντικό, καὶ ἡ ἐλπίδα εἶναι μεγάλη». Το ‘χιαστό’ σχήμα βρίσκεται στο γεγονός ότι στις θέσεις (α & δ) βρίσκονται τα κατηγορούμενα επίθετα «καλὸν» και «μεγάλη», ἔστω κι αν ως λέξεις εἶναι διαφορετικές, ἐνὼ στις θέσεις (β & γ) βρίσκονται τα υποκείμενα «ἄθλον» και «ἐλπίς».
- «οὕτως ἀγνωμόνως ἔχετ’, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὥστε δι’ ὧν ἐκ χρηστῶν φαῦλα τὰ πράγματα τῆς πόλεως γέγονεν, διὰ τούτων ἐλπίζετε τῶν αὐτῶν πράξεων ἐκ φαύλων αὐτὰ χρηστὰ γενήσεσθαι; Δημ. Ὀλυνθ. 2,26» = «τόση ἀγνοία σας διακατέχει εσάς, Ἀθηναῖοι πολῖτες, ὥστε με ὅποιες ἐνέργειες οἱ υποθέσεις τῆς πόλεως ἐγίναν ἀπὸ καλὲς ἀσχημὲς, με τὶς ἰδιες ἀκριβῶς πράξεις ἐλπίζετε ὅτι οἱ υποθέσεις αὐτὲς ἀπὸ κακὲς θα γίνουν καλὲς;». Εδὼ το ‘χιαστό’ βασίζεται στὴν συντακτικὴ αντιστοίχιση τῶν θέσεων (α & δ), καθὼς ἐδὼ ἔχουμε τοὺς ὁμοίους ἐμπρόθετους προσδιορισμοὺς «ἐκ χρηστῶν» καὶ «ἐκ φαύλων», ἐνὼ στὶς θέσεις (β & γ) αντιστοιχοῦνται πάλι ὁμοιοὶ συντακτικοὶ ὅροι κατηγορουμένων, που εἶναι τὰ «φαῦλα» καὶ «χρηστὰ».
- «θεῖω δὴ καὶ κοσμίω ὃ γε φιλόσοφος ὁμιλῶν κόσμιός τε καὶ θεῖος εἰς τὸ δυνατόν ἀνθρώπων γίγνεται, Πλ. Πολιτεία, 500c» = «ὅταν ἓνας φιλόσοφος συνυπάρχει με μίᾳ θεϊκῇ τάξῃ καὶ κοσμιότητα, τότε θα γίνῃ κόσμιος καὶ θεϊκὸς στὴν οργάνωσή». Το ‘χιαστό’ βασίζεται στὴν λεκτικὴ καὶ γραμματικὴ – ὄχι συντακτικὴ – ομοιότητα τῶν θέσεων (α & δ), ὅπου αντιστοιχοῦνται τὰ «θεῖω» καὶ «θεῖος», καὶ στὴν ἐπίσης λεκτικὴ καὶ γραμματικὴ ομοιότητα τῶν θέσεων (β & γ), ὅπου αντιστοιχοῦνται τὰ «κοσμίω» καὶ «κόσμιός».
- «οὐκ ἐφοβήθησαν τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων, ἀλλὰ τῇ αὐτῶν ἀρετῇ μᾶλλον ἐπίστευσαν, Λυσίας, Ἐπιτ. 23» = «οἱ νεκροὶ αὐτοὶ δὲν φοβήθηκαν τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ στὴν δική τους δύναμη πῶς πολὺ πιστέψαν». Στὸ συγκεκριμένο ‘χιαστό’ σχήμα ἔχουμε τὶς θέσεις (α & δ) νὰ αντιστοιχοῦνται με γραμματικὰ καὶ συντακτικὰ με τὰ «ἐφοβήθησαν» καὶ «ἐπίστευσαν», ὅπου ἔχουμε ρήματα, καὶ τὶς θέσεις (β & γ) νὰ αντιστοιχοῦνται ἐπίσης γραμματικὰ καὶ συντακτικὰ με τὰ «πλῆθος» καὶ «ἀρετῇ», που εἶναι οὐσιαστικὰ καὶ ἀντικείμενα στὰ ρήματα.

☛ ΣΗΜ.: ὅλα τὰ παραδείγματα προέρχονται ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ J.D. DENNISTON: “GREEK PROSE STYLE”, GREENWOOD PRESS, 1952¹, 1979², pp.60-77